

DARBOTVARKĖ „TVARI MOKYKLA 2030“

IR JOS ĮGYVENDINIMO GAIRĖS

Darbotvarkė „Tvari mokykla 2030“ skirta Jungtinių Tautų Darnaus vystymosi darbotvarkės iki 2030 metų įgyvendinimui Lietuvos mokyklose.

Darbotvarkę „Tvari mokykla 2030“ sudaro priemonių sistema konkrečioms veiksmams ir pokyčiams, įgalinantiems mokyklų bendruomenes tiesiogiai prisidėti prie darnaus vystymosi tikslų ir uždavinių įgyvendinimo.

Darbotvarkės „Tvari mokykla 2030“ įgyvendinimą koordinuoja Lietuvos neformaliojo švietimo agentūra (toliau – LINEŠA).

2015 metais Jungtinių Tautų sudaryta Darnaus vystymosi darbotvarkė iki 2030 metų – priemonių planas, apimantis septyniolika darnaus vystymosi tikslų ir 169 uždavinius. Tikslams įgyvendinti numatytos priemonės¹.

Švietimo srityje darnaus vystymosi uždaviniai sėkmingai įgyvendinami nacionaliniu ar regionų mastu integruojant į ugdymo turinį bei buriant mokyklas į tinklus. Tačiau tvarių mokyklų tinklai iki šiol sukurti tik dalyje valstybių. Plačiausią apimtį turi Eco-Schools mokyklų tinklas (Lietuvoje vadinamas Gamtosauginių mokyklų programa), jame dalyvauja 73 valstybių mokyklos. Tvarių mokyklų tinklai (*Sustainable Schools*, *Green Schools* ir kt.) sukurti arba kuriami JAV, Jungtinėje Karalystėje, Australijoje, Pietų Afrikos Respublikoje, Naujoje Zelandijoje ir kitose šalyse, o dalyje šalių veikia regioninio lygmens tvarių mokyklų tinklai, ilgalaikės ar trumpalaikės programos ir iniciatyvos. Didžiausia problema – apibendrintų modelių, metodikų ir tinklaveikos fragmentiškumas, jungčių ir sinergijos trūkumas.

Prielaidos Lietuvoje

Lietuva kartu su kitomis 192 valstybėmis įsipareigojo įgyvendinti darnaus vystymosi tikslus iki 2030 metų². 2021 m. 2021–2030 m. nacionaliniame pažangos plane iškeltas tikslas, kad Lietuva iki 2030 m. turėtų patekti į geriausiai vertinamų pasaulio šalių dvidešimtuką³.

Švietimo sistemos kontekste ypač svarbūs 4-asis (Užtikrinti visa apimančią ir lygiavertį kokybišką švietimą ir skatinti gyvenimą trunkantį mokymąsi) ir 11-asis (Pasiiekti, kad miestai ir gyvenvietės taptų įtraukūs, saugūs, atsparūs ir darnūs) darnaus vystymosi tikslai. Tvarūs miestai ir bendruomenės ugdymo infrastruktūros, kuriamos saugios ir įtraukios aplinkos atžvilgiu tiesiogiai siejasi su Geros mokyklos koncepcija⁴ ir 2021–2030 metų Lietuvos pažangos plano priemonėmis.

¹Jungtinių Tautų Generalinės asamblėjos rezoliucija „Keiskime mūsų pasaulį: darnaus vystymosi darbotvarkė iki 2030 metų“ [žiūrėta 2024 sausio 22 d.]. Prieiga per internetą: https://am.lrv.lt/uploads/am/documents/files/ES_ir_tarptautinis_bendradarbiavimas/Darnaus%20vystymosi%20tikslai/agenda%202030.docx

²Dėl Jungtinių Tautų darnaus vystymosi tikslų įgyvendinimo Lietuvoje. Lietuvos Respublikos Seimas, 2018 [žiūrėta 2024 sausio 22 d.]. Prieiga per internetą: <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/5c4c5840cb8b11e8a82fc67610e51066?jfwid=32wf90sn>

³Lietuvos pasirengimas įgyvendinti darnaus vystymosi tikslus. 2021 [žiūrėta 2024 sausio 22 d.]. Prieiga per internetą: <https://www.valstybeskontrolė.lt/LT/Product/Download/4107>

⁴Vaicekauskienė V. 2013. Gerosios mokyklos koncepcija. Vilnius [žiūrėta 2024 sausio 22 d.]. Prieiga per internetą: https://www.nmva.smm.lt/wp-content/uploads/2015/08/GM_koncepcija_11-121-V.V..pdf

Lietuvoje švietimas darniam vystymui grindžiamas konkrečiomis bei sėkmingai įgyvendinamomis, tačiau fragmentiškomis priemonėmis. Mokyklų edukacinių erdvių programa vykdoma nuo 2012 m. skatina tvarumą mokyklų fizinėse aplinkose, tačiau apima ribotą priemonių spektrą. Gamtosauginių mokyklų, Darnių mokyklų programos, Aktyvių mokyklų, Sveikatą stiprinančių mokyklų tinklai, kitos iniciatyvos bando apimti vieno ar kelių darnaus vystymosi tikslų bei jų atskirų uždavinių įgyvendinimą, tačiau trūksta sinergijos ir koordinavimo, tinklaveika ne visada efektyvi, mokyklos neturi nuoseklių tvarumo strategijų.

Darbotvarkės „Tvari mokykla 2030“ samprata

Darbotvarkė „Tvari mokykla 2030“ siūlo nuoseklių tvarumo principų įgyvendinimą mokyklos gyvenime, diegiant tvarumą į ugdymo turinį, aplinkas ir infrastruktūrą bei bendruomenes.

Darbotvarkės „Tvari mokykla 2030“ mokykloms būdingi požymiai:

- Mokinių įsitraukimas į darnų vystymąsi (žinojimu ir kompetencijomis grįsti pokyčiai).
- Darnaus vystymosi tikslais ir uždaviniais grindžiami pokyčiai mokyklų aplinkose ir infrastruktūroje.
- Tvarių mokyklų bendruomenių kūrimas, įtrauktis į mokyklos tvarius pokyčius.
- Ugdymo (-si), aplinkų ir bendruomenių sąveikos mechanizmo kūrimas.

Darbotvarkė „Tvari mokykla 2030“ kuria jungtis švietimo sistemoje tarp ugdymo turinio, aplinkų ir bendruomenių tvarumo, skatindama nuoseklius pokyčius.

Tikslas ir uždaviniai

Darbotvarkės „Tvari mokykla 2030“ tikslas – įgalinti mokyklas realiai prisidėti prie darnaus vystymosi, keistis ir tapti tvarių praktikų pavyzdžiais.

Darbotvarkės „Tvari mokykla 2030“ uždaviniai:

1. parengti mokyklos aplinkų tvarumo įsivertinimo įrankį bei įgalinti mokyklas juo naudotis;
2. parengti savivaldybių koordinatorius, užtikrinti Darbotvarkės „Tvari mokykla 2030“ dalyvių kompetencijų ūgtį, įgyvendinti tarptautines tvarių mokyklų mobilumo programas;
3. plėtoti gerųjų patirčių sklaidą;
4. sukurti Darbotvarkės „Tvari mokykla 2030“ vieningą informacijos sistemą.

Įgyvendinant tikslą ir uždavinius, siekiama, kad iki 2030 metais tvarumo pokyčiai būtų įgyvendinti visose Lietuvos mokyklose,

Sritys

Išskiriamos 8 svarbiausios Darbotvarkės „Tvari mokykla 2030“ sritys. Jomis remiantis parengtas „Tvarios mokyklos įsivertinimo vadovas“.

I sritis. **Išteklių tausojimas ir prieinamumas.** Mokykloje energija ir vandeniu naudojami vadovaujantis tvarumo principais, taupomi ištekliai, kuriama išmani ir tausojanti naudojimo ir stebėsenos sistema, visiems skirtingų poreikių bendruomenės nariams sudarytos sąlygos patogiam poreikių tenkinimui, turinti ugdomąjį potencialą.

II sritis. **Judumas.** Užtikrinta saugi judumo sistema, kuriamos jungtys su miesto, gyvenvietės transporto sistema, formuojamas mokyklos judumo planas. Mokykloje propaguojamas tvarus judumas ir kuriama jo infrastruktūra, vykdoma saugaus eismo edukacija.

III sritis. **Bendruomenės įtraukimas.** Visa bendruomenė turi galimybę dalyvauti planuojant, keičiant mokyklos aplinką, kuriama psichologinė gerovė, lygios galimybės, terpė bendruomenės narių saviraiškai. Aplinka saugi skirtingų poreikių ir požiūrių asmenims.

IV sritis. **Kultūros ir gamtos paveldas.** Mokyklos teritorijoje ir aplinkoje saugomas paveldas, biologinė įvairovė, sudarytos galimybės jos turtinimui. Saugomi negyvosios gamtos objektai. Gerbiamas nematerialus paveldas, puoselėjama skirtingų tautų, kultūrų bendruomenės narių saviraiška, tradicijos.

V sritis. **Saugumas ir sveikata.** Užtikrinama bendruomenės narių civilinė sauga, bendruomenės nariai vadovaujasi sveikos gyvensenos principais, higienos normomis, mokyklos aplinka pritaikyta saugiam ir sveikam gyvenimo būdui.

VI sritis. **Neigiamo poveikio aplinkai mažinimas.** Kuriami vartojimo įpročiai, mažinantys poveikį aplinkai, mažinami atliekų kiekiai, naudojami tvarūs produktai ir gaminiai, kuriama atliekų srautų, nuotekų, mokyklos aplinkos kokybės stebėseną, imamasi kokybę gerinančių pokyčių.

VII sritis. **Viešosios erdvės.** Kuriamos saugios, patrauklios ir prieinamos mokyklos vidaus ir lauko erdvės, tausojančios gamtą. Skatinamas jų daugiavertis naudojimas edukacijai, poilsiui, sportui. Erdvės pritaikytos sveikam gyvenimo būdui, sudarytos galimybės naudotis ne tik pamokų metu, bet visais metų laikais bei įvairioms bendruomenės grupėms.

VIII sritis. **Vietovių ryšiai.** Prisidedama prie tvarumu grįstų įvairialypių miestų, gyvenviečių, kaimų ryšių stiprinant nacionalinę ir regionų plėtrą. Prisidedama prie trumpų tiekimo grandinių, vykdomi žalieji pirkimai. Skatinamas savo krašto pažinimas, mokyklos aplinka pristato vietovę, regioną atvykstantiems (mokyklų muziejai, turizmo plėtotė).

Dalyviai

Darbotvarkėje „Tvari mokykla 2030“ gali dalyvauti ikimokyklinio ugdymo, bendrojo ugdymo, neformaliojo vaikų švietimo ir formalųjį švietimą papildančio ugdymo mokyklos ir profesinio rengimo centrai.

Savivaldybės švietimo padaliniai kviečia mokyklas dalyvauti Darbotvarkėje „Tvari mokykla 2030“. Mokyklos tampa dalyvėmis informuodamos apie įsitraukimą savivaldybės švietimo padalinį arba savivaldybės koordinatorių. Dalyvaujanti mokykla išsipareigoja keistis tvarumo link, bei pati nusimato kaitos tempus, atsižvelgdama į mokyklos tipą, galimybes, turimas kompetencijas, bendruomenės įsitraukimo lygį ir kt.

Darbotvarkės įgyvendinimas mokykloje

Mokyklos vadovas skiria už Darbotvarkės „Tvari mokykla 2030“ įgyvendinimą atsakingą asmenį (-is) arba suburia grupę iš bendruomenės atstovų.

Veiklos pradžia – mokyklos tvarumo situacijos įsivertinimas, naudojantis Tvarių mokyklų įsivertinimo vadovu (toliau – „Vadovas“, žr. priedą). Kilus klausimų dėl įsivertinimo mechanizmo, konsultuojamasi su „Tvari mokykla 2030“ koordinatoriumi savivaldybėje. Įsivertinimo rezultatai kartą per metus pateikiami savivaldybės koordinatoriui.

Mokykla, atsižvelgdama į įsivertinimo rezultatus, pasirenka „Vadovo“ sritis ir jų rodiklius, kuriuose ketina siekti pažangos. Tvarumo pokyčiai derinami su mokyklos strateginiais planais ir ištekliais bei bendruomenės poreikiais. Numatomas pasirinktų rodiklių įgyvendinimo nuoseklumas, veikla planuojama įvertinant išteklius ir galimas rizikas.

Savivaldybės koordinatoriai susipažįsta su mokyklos pateiktais įsivertinimo rezultatais. Esant būtinybei, vertinimas atliekamas vietoje. Jeigu mokykla atitinka pirmosios pakopos reikalavimus (žr. „Darbotvarkės įgyvendinimas nacionaliniu mastu“), savivaldybė mokyklai teikia „Tvarios mokyklos“ vardą bei pirmosios pakopos ženklą.

Mokykla, siekdama atitikti antrosios ir trečiosios pakopos reikalavimus, įgyvendina pokyčius bei dalyvauja nacionaliniame vertinime. Mokykla kviečiama dalyvauti mokymuose, tarptautinėse mobilumo programose. Rekomenduojami gerųjų praktikų mainai tarp Darbotvarkės „Tvari mokykla 2030“ mokyklų (konferencijos, vizitai).

Darbotvarkės įgyvendinimas savivaldybėje

Savivaldybėse Darbotvarkės „Tvari mokykla 2030“ įgyvendinimui vadovauja savivaldybių koordinatoriai. Jų skyrimo tvarka nustatoma savivaldybės iniciatyva. Rekomenduojama skirti asmenis, susipažinusius su savivaldybės mokyklų darbu, turinčius galimybes bendrauti su mokyklų vadovais.

Lietuvos didžiuosiuose miestuose gali būti sudaromos platesnės sudėties Darbotvarkės „Tvari mokykla 2030“ koordinacinės grupės, kuriose bendradarbiauja švietimo specialistai ir tvarumo sričių ekspertai.

LINEŠA organizuoja įvadinius savivaldybės koordinatorių 16 val. mokymus. Įgyvendinant veiklas vyksta nuotoliniai pasitarimai pagal iš anksto skelbiamą grafiką. Koordinatorius turi galimybę konsultotis su organizatoriais dėl veiklų, mokyklų vertinimo, kvalifikacijos, renginių ir iniciatyvų.

Savivaldybės koordinatoriaus funkcijos:

1. Informuoti ir telkti mokyklas dalyvauti įgyvendinant Darbotvarkę „Tvari mokykla 2030“.
2. Kartą per metus susipažinti su savivaldybės mokyklų įsivertinimo rezultatais, esant būtinybei, vertinti vietoje, konsultuoti dėl „Vadovo“ naudojimo.
3. Teikti mokykloms „Tvarios mokyklos“ vardą bei pirmosios pakopos ženklą.
4. Kas dvejus metus atrinkti mokyklas Nacionaliniam vertinimui bei pateikti jų duomenis organizatoriams.
5. Įtraukti mokyklas į kitas savivaldybėse ar regionuose įgyvendinamas tvarumo iniciatyvas, renginius.

Savivaldybės koordinatorius pirmumo tvarka turi teisę dalyvauti LINEŠA rengiamuose Tvarių mokyklų kvalifikacijos ir mobilumo programose, konferencijose Lietuvoje ir užsienyje. Organizatoriai užtikrina ir skatina savivaldybių koordinatorių tarpusavio komunikaciją bei dalinimąsi patirtimi ir gerosiomis praktikomis.

Darbotvarkės įgyvendinimas nacionaliniu mastu

Nacionaliniu mastu Darbotvarkę „Tvari mokykla 2030“ įgyvendina LINEŠA. Kartą per dvejus metus LINEŠA organizuoja Nacionalinį tvarių mokyklų vertinimą (toliau – Vertinimas). LINEŠA direktoriaus įsakymu sudaroma Nacionalinė tvarių mokyklų vertinimo grupė (toliau – Vertinimo grupė).

Savivaldybių koordinatoriai Vertinimo grupei atranka „Tvarios mokyklos 2030“ pirmosios pakopos ženklą mokyklas, pretenduojančios gauti antrosios arba trečiosios pakopos ženklą. Mokyklų vertinimas – galimybė mokyklai už nuoseklius tvarumo pasiekimus gauti antros arba trečios pakopos ženklus bei konsultuotis su atskirų sričių tvarumo ekspertais.

Mokyklos vertinamos trijų pakopų sistema (pakopos simbolis – „Tvarumo bruknė“). Mokyklas priskiriant pakopoms, taikomi minimalūs pakopos reikalavimai.

Reikalavimai	I-oji Tvarumo bruknė	II-oji Tvarumo bruknė	III-oji Tvarumo bruknė
Atitinka po du rodiklius iš visų „Vadovo“ sričių (iš viso šešiolika rodiklių).	✓	✓	✓
Planuoja tvarumo pokyčius (metiniuose, strateginiuose veiklos planuose ir kituose planavimo dokumentuose).	✓	✓	✓
Turi akivaizdžių pasiekimų mažiausiai dvejose „Vadovo“ srityse (atitinka daugiau kaip 50% srities rodiklių).		✓	✓
Įgyvendinta ne mažiau 40% visų „Vadovo“ rodiklių.		✓	✓
Įgyvendina savitas tvarumo priemonės, nenurodytas „Vadove“.		✓	✓
Įgyvendina tvarumo iniciatyvas savivaldybės mastu, įtraukiant kitas mokyklas.		✓	✓
Turi akivaizdžių pasiekimų mažiausiai šešiose ir daugiau „Vadovo“ srityse (atitinka daugiau kaip 50% srities rodiklių).			✓
Imasi nacionalinės lyderystės, vyko pasiekimų sklaidą, diegia gerąsias praktikas kitose mokyklose.			✓
Pristato tvarumo pasiekimus tarptautiniu mastu.			✓

Antrosios pakopos tvarios mokyklos apdovanojamos ir kviečiamos dalyvauti tarptautinių mainų bei mobilumo programose, pristatyti pasiekimus nacionalinėse ir tarptautinėse konferencijose. Trečiosios pakopos tvarios mokyklos įgyja mentoriaus statusą. Joms suteikiama teisė vertinti ir kuruoti kitas šalies mokyklas.

Darbotvarę „Tvari mokykla 2030“ įgyvendinančioms mokykloms LINEŠA siūlo vystyti su tvarumu siejamas kompetencijas, šiam tikslui organizuoja kvalifikacijos tobulinimo seminarus, konsultacijas, rengia ir platina metodinę medžiagą, vykdo tarptautines mobilumo programas. Darbotvarkėje „Tvari mokykla 2030“ dalyvaujančios mokyklos turi galimybę dalyvauti metinėje konferencijoje bei pristatyti pasiekimus ir gerąsias praktikas.